

SILVER TEINBAS

RINGILÕPUTUS

„Keel on riist, keel on masin!“

■ Johannes Aavik

Kujundaja ja küljendaja: Maite Kotta
© Kõik õigused kaitstud

ISBN 978-9916-754-74-0 (köites).
Pärnu 2026
Trükk: Arial Bold OÜ
Kirjastus Hea Tegu
www.fil.ee

Holofraas

1.

„Mäuu,“ kuulen teda ütlemas. Temagi avastab juba keelekunsti.

Jah, kiisu, kiss. Jah, jaa. Kss! Palju lihtsaid häälikuid. Aastaid hiljem ütleb ta „Plaatkass“ ja meie imetleme seda sarnaste sõnade kokkusattumust, sest meie jaoks on see ümmargune pehme mänguloom üsna algusest peale olnud Plaadikass, hellitusnimega Plaadi või Plaadu. Mitte seepärast, et ta oleks kandiline nagu plaat (vastupidi, ta on üsna ümmargune), vaid selle pärast, et ta on natuke lapik, pigem peenike ja ovaalne, natuke nagu rohkem kui pooleldi laiaks pressitud planeet või – jah, ka „ketas“ võiks olla tema kohta üks sobiv sõna.

Plaadikassil on kaks suurt tumedat silma, roosa nina, roosad vurrud, musta-roosakirjud kõrvad, tema valdavalt valgekarvalisel kehal on paar ümmargust tumedat laiku ja tema sabaots on must.

2.

Plaadu muretu pilk püüdis müügikorvi metallist varbade vahelt kohe mu tähelepanu ja nõnda ma ta naljatledes oma kätele tõstsin. Võiks öelda, et ta ise tuli! – sest ta lihtsalt poleks saanud sinna jääda. Nüüdseks on ta meie pere liige.

Plaadu armastab tihti aknalaua pisikese raamatuvirna otsas istuda ja aknast välja vaadata. Ja kui me kodunt ära oleme, siis ootab ta meie saabumist ning tervitab, kui teda uuesti näeme. Magama minnes avastame ta teinekord padjale toetunult oma teki alt. „Plaadi jälle siin!“ kõlab heldinud häälel üllatus. Täna aitas ta nõusid pesta ja abikaasa sõnul käis ta eile poes ja ostis nii meile kui ka iseendale ühtteist toidupoolist. Õhtuti paneme ta ilusti tuttu ja hommikul hüppab ta koos meiega särasirmil

Kummaline mõelda, et küllap elab ta meist kauem. Loodan, et tema ümber saab alati olema üks armastav ja kokkuhoidev perekond.

Mu kirjutuslaua sahtlis on üks sõrmus – tükike ehtekunsti inimestelt inimestele. Ilm akna taga on selline nagu ta vahel ikka on olnud, ainult aken on võrdlemisi uus; ja ka mina ja sina ja tema ja nemad oleme uued – alati muutumises ja ealeski mitte nii püsivad. Mitte nii püsivad nagu ... noh, nagu näiteks skulptuurid ja mänguasjad. Ometi kujutlen meid vahetevahel oma vaimusilmas surematuna ja enamikul päevil tundub, et oleme eilsele ja homsele peaaegu äravahetamiseni sarnased.

Küllap loodan, et aeg läheb meist mööda – see sama aeg, mis meid võimalikuks tegi.

Vahel vajuvad mustrid
nõnda sügavale
et neid enam vaevu märkad
lemmikjäätis
kingad
kindad
sõbrad
sõnad
mantel
nahk
ja ööpäevad

kõik on nii olemas
kõik on niivõrd sina sellel parimal
ja peaaegu ainumõeldaval kujul
et kui
kõik see tuttavlikkus kord käest pudeneb
– märkamatuks või mitte –
siis nutta
nagu ei oskakski
sest midagi otsekui polekski kadunud
sest ei saa ju olla ...

7

aeg ja ajatus

...

(see ruum surub meid aega ja aeg surub meid ruumi)

kusagil seal on vabadus (ja kiindumus ja sina)

peab olema
ma usun

pean olema
ma tean

teisiti ei saa
ega ju

ei saa

Akna taga laste mängulust
ja kilked
kostuvad ühe inimelu
kaugete aegade
ja mõistuse tagant
hetk hetke järel
nii nagu aeg
enne kui teadlikkus ta surelikuks lõi.

Proloog: iseenda arengus kinni ehk eneseteadlikkuse võlud ja valud

Oli aasta 1816, aasta ilma suveta, „vulkaaniline talv“, madalad temperatuurid ja paduvihm, mil inimesed varjusid kodudesse ning mil Mary Shelley (1797–1851) alustas Frankensteinini kirjutamist. Oli juunikuu. Aasta varem sündis Ada Lovelace (vt lk 74), neiupõlvenimega Augusta Ada Byron, tuntud luuletaja Lord Byroni (1788–1824) tütar. Õhus oli kõike: hämaravõitu romantikat, hirmu, sündi ja lootust. Paar aastat hiljem, 1818, võis rahvas lugeda järgmist kirjeldust: „Kell oli juba üks öösel; vihm trummeldas süngelt vastu aknaruute ja küünal oli peaaegu lõpuni põlenud, kui ma hääbuvas valguses nägin olendi tuhm-kollast silma avanevat; ta hingas raskelt ning krampplik tõmblus liigutas ta jäsemeid“¹.

Need silmad ei olnud kurjad silmad, nad ihkasid mõistmist ja kuulumist, võib-olla isegi romantikat ja „üllaid nägemusi ilu ja headuse ülevusest“². Suuresti nagu noor Mary Godwin, tulevane Mary Shelley, kelle ema suri kümme päeva pärast sünnitust ja kelle isa – William Godwin, üks esimesi anarhismi propageerijaid – nägi inimeses ja ühiskondlikus korralduses midagi muud, kui „ülaltpoolt“ tavatseti näha ja ette kirjutada.

Möödunud XVIII sajand oli suurte avastuste sajand: Isaac Newton töötas välja oma teooriad gravitatsioonist, valgusest ja läätsedest; James Watt leiutas aurumasina ja Robert Boyle rajas keemia kui katselise teaduse. Inimkond oli väljumas oma „alaealisusest“, nagu kirjutas 1784. aastal Immanuel Kant. Kuid neil edusammudel oli ka oma varjukülge: iga uue tehase kohta leidis

¹ Shelley, Mary (2007); *Frankenstein*. Tallinn: Eesti Päevaleht; lk 45.

² Samas lk 150.

ärakasutatud ja asendatavaid palgatöölisi, mitmesuguste võimaluste laienemise tulemusena tekkisid konfliktid nii perekondades kui ka ühiskonnas tervikuna. Inimeste elutingimused paranesid, kuid kasvas ka rahvaarv – ja hakkas iseendaga konkureerima ja iseendasse kitsenema. Inimene muutus globaalses plaanis silmanähtavalt üha võimsamaks, ja isiklikus, emotsionaalses, psühholoogilises plaanis üha võimetumaks.

Justnimelt sellest kontekstist sündis Frankensteinini monstrum, see nimeta olend, kes ühtäkki ei mahtunud enam ühiskonda – nõnda ratsionaalsesse ühiskonda: „Kõik vihkavad ju õnnetuid – kuidas peaks siis vihatama mind, kes ma olen kõige õnnetum kõigist elusatest olenditest! Sinagi, mu looja, põlgad ja alandad mind, endaloodud olevust, kellega sind ühendavad sidemed, mida saab lahutada vaid meist ühe hävitamisega.“³

Ringilõputu lagunemine
ootab meid taevas
jumalaist ja kujutlusvõimest kaugel

see universum lihtsalt on

inimesed ootasid ja igatsesid

pisikeste peanuppude kohal
mustav taevas ja hajuv mateeria

Lauad on alati kaetud
me endi
huvide ja hirmudega

vahel soovin nihutada tooli
ja tõusta püsti

lahkuda
tundmatutesse suundadesse.

³ Samas lk 72.

Sabad I

Meie jalutuskäik kulges mööda hilisõhtust rada. Oli talv ja me teekonda valgustasid laternad ja laternaid ümbritsesid tähed. Ilmaruum tundus mulle sel hetkel nõnda mõõtmatu avar, suur ja lai ja ma tundsin, kuidas mu keha mu tunnetusele ette jäi. Oleksin tahtnud olla kaaluta, tõusta maast taeva poole, haarata tähtede järele, teha tundmatu tuntavaks. Sel õhtul rääkisid sa mulle ... sabadest.

Sa rääkisid, et sa ei suuda vist kunagi harjuda mõttega, et inimestel ei ole saba. Peaaegu kõikidel teistel loomaliikidel on saba. Aga inimesel ei ole.

„Mõnel inimesel ju siiski on saba, tead küll ...“ segasin ma su jutule vahele. „Jah,“ protesteerisid sa vastu, „aga need on siiski erandid ja need ei loe.“ Pidin sinuga nõustuma.

See pani mind mõtlema minu arvates kõige kummalisematele olenditele meie planeedil: paljastuhnur (üks hiiresuurune näri-line), vasartiibur (sisuliselt nahkhiir), elevant (noh, elevant!) ja – inimene.

Inimene, see sabatu ja peaaegu karvutu olend – keegi, kes on meie planeeti tundmatuse ni muuten muutnud.

„Mõistuse võlu ja valu,“ ütlesid sa kunagi selle peale kokkuvõtlikult.

„Jah, õnn ja õnnetus – see meie võime olla iseendast teadlik. Niimoodi tõeliselt teadlik. Võib-olla olla ühel päeval teadlik ka ülejäänud universumist.“

Ei teagi millal mul tuli
minna
ja jääda kaugemale maha

teekonda
alustasin juba ammu
lootes ja kartes elada
kõigest kauem

Mu unistus ja unustus
te kõlate nõnda sarnaselt
kolate alateadvuses ringi
koleduste ja iluduste piirimail
ujute mu mõtete aimatavais voogudes
peaaegu takistamatult
minu maailma kohal
või all
minust läbi
ja vahel harva
teadvuse hämaravõitu valguses
satute pinnale
et saada sõnadeks
või nimeks.

Sabad II

Jalutasime edasi. Lumi krudises jalge all, aga meil oli soe.

„Kui kusagil universumis on elu,“ rääkisid sa edasi, „siis on sellel tõenäoliselt arenenud ka silmad ja kõrvad ja arvatavasti ka sabad. Sellised ilusad ja kohevad, nagu kassidel või koertel ...“

„Või peenikesed rootsud nagu rottidel,“ segasin ma vahele. „Sellised, millel ...“ tahtsin jätkata.

„Kuss!“ ütlesid sa muiates. „Sa rikud kõik ilusa ära!“

„Sellised,“ ma lihtsalt pidin jätkama, „millel on vaid mõni üksik karv ja ka selle mõne üksiku karva alt ja kõrvalt paistavad sinised veresooned.“

Tean, et olin sinuga sel hetkel veidi jultunud. Väga jultunud. Poisike, nagu ma tollal olin.

„Fuih!“ ütlesid sa; ja naeratasid.

„Olgu, olgu,“ püüdsin oma sarkasmi heastada, „sellised läikiva karvaga sabad. Ja siis kannaksime talviti sabamütse ja mõnel meist oleksid sabarõngad. Saaksime sabadega oma meeleolu näidata ja vajadusel sabadega asjadest kinni hoida, nii et käed jääksid vabaks.“

„Jaa, see oleks lahe, onju!“

„Jah,“ tunnistasin. See oleks tõesti lahe.

„Mõtle,“ lisasid sa seejärel taevasse vaadates. „Kui seal kusagil kauguses on elu ja kui see elu seal on samuti süsinikuühenditest alguse saanud elu nagu meil siin, siis võib-olla vaatavad nad kaugusesse ja nad ei suudaks kunagi uskuda, et kusagil kaugel võib olla mõistuslik eluvorm, kellel pole saba. Ja siin me oleme – meie, kel tõepoolest polegi saba!“

„Ja meie vaatame nende suunas ja mõtleme, et kusagil seal on sabaga mõtlev eluvorm niivõrd elementaarne, isegi täiuslik, et ... – me tervitame teid!“ hüüdsin ma ja lehvitasin taeva suunas.

„Täiuslikkusele me tõepoolest ei pretendeeri,“ ütlesid sa selle peale.

„Ega peagi,“ mõtlesin mina, kui su käe alt kinni võtsin ja õrnalt su sõrmi pigistasin. Tundsin, kuidas sa mu sisemisi sõnu kuulsid. Me jalge alt kostus lume krudinat ja kusagil läheduses nagises puu. Jätkasime oma jalutuskäiku. Vähehaaval hakkas hämar-duma. Tähed taevas näisid asuvat üha lähemal ja samal ajal üha kaugemal.